

Для підтримки ВНЗ конференція ректорів ВНЗ Німеччини створила сервіс-центр "Болонья", зібравши в ньому експертів і радників з впровадження Болонського процесу, які виїжджають до ВНЗ і проводять там конкретні консультації для розширеного складу керівництва, щодо впровадження Болонського процесу. Крім цього, існує ще компетент-центр "Болонья", який розробляє список компетенцій для кожного напрямку і проект забезпечення якості освіти. Загалом, впровадженням Болонського процесу в Німеччині займається серйозна робоча група, до якої входять представники федерального міністерства освіти і науки Німеччини, різних наукових фондів, які теж фінансуються державою, Німецького клубу академічного обміну, Конференції ректорів ВНЗ Німеччини, Конференції міністрів освіти суб'єктів федерації, вільного союзу студентства, федерального союзу роботодавців, профспілки працівників науки і освіти, федерального атестаційного ради. Тобто в цій робочій групі представлені всі зацікавлені особи, які в тій чи іншій мірі впливають на ситуацію з впровадженням Болонського процесу в Німеччині. Особливе значення має входження в цю групу представників Вільного союзу студентів Німеччини, це вимога Болонського процесу, щоб студенти з самого початку і скрізь були представлені, а також представників Федерального союзу роботодавців [5, S.90].

У сучасному швидко мінливому світі вища школа, що знаходиться в процесі інтенсивних перетворень, є одночасно і об'єктом, і суб'єктом змін, що відбуваються. Збереження, а при можливості і зміцнення суб'єктності вищої освіти, виступає як базовий принцип не тільки реформ національних систем освіти, але і широкомасштабних інтеграційних процесів, які розгортаються в регіоні Європи, про що й свідчать прийняті документи, що характеризують цілі та завдання європейських реформ освіти на сучасному етапі. В результаті їх здійснення повинна зрости роль вищої освіти в цілому, роль кожного вищого навчального закладу, викладачів і студентів як активних і відповідальних учасників процесу змін. Разом з тим зміни необхідні і в державній політиці, і в інституційних відносинах: адекватне фінансування, розширення автономії ВНЗ, демократизація вищої освіти в цілому.

Необхідність освітніх реформ у душі Болонського процесу викликана в першу чергу тим, що Європа все

більшою мірою усвідомлює себе як єдине ціле. Вища освіта є сферою, яка в значній мірі впливає на те, як формується суспільство, тому роздробленість, строкастість освітніх систем перешкоджають єднанню Європи. Єдина Європа передбачає вільне пересування робочої сили, товарів і капіталу, звідси необхідність у порівнянності кваліфікацій у галузі вищої освіти, без чого вільне пересування висококваліфікованих кадрів неможливо. Нарешті, вища освіта стає високорентабельною сферою бізнесу, в якій лідируючі позиції займають США. Європа лише як ціле може розраховувати на успішну конкуренцію в цій галузі. Якість вищої освіти, один з наріжних каменів Болонського процесу, є багатовимірним поняттям, яке включає всі його функції і види діяльності: навчальні та академічні програми, наукові дослідження і стипендії, укомплектування кадрами, учнів, будівлі, матеріально-технічну базу, обладнання, роботу на благо суспільства і академічну середу. Встановлення та дотримання діючих в Європі стандартів якості у вищій освіті є основною метою Болонського процесу. Передумовою є розробка порівнянних методів та критеріїв оцінки якості в сферах навчання, викладання та наукових досліджень, а інструментами з реалізації та дотримання стандартів якості є акредитація та оцінка.

1. Скотт П. Глобализация и университет // Вестник высшей школы (ВВШ) "Alma Mater". - 2000. - № 4. - С.3-8. 2. Сенашенко, В. Ткач Г. Болонский процесс и качество образования // Alma mater. - 2003. - № 8. - С. 8-14. 3. Bologna-Reader II. Neue Texte und Hilfestellungen zur Umsetzung der Ziele des Bologna-Prozesses an deutschen Hochschulen. - Bonn, Hochschulrektorenkonferenz, 2007. - 361 S. 4. Convention of European Higher Education Institutions, Salamanca, 29-30 March 2001. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://bologna.mgimo.ru/fileserver/File/declarations/2001_Salamanca-conv_eng.pdf. 5. Eckardt, Philipp. Der Bologna-Prozess. Entstehung, Strukturen und Ziele der europäischen Hochschulreformpolitik. Norderstedt 2005. 158 S. 6. Einführung eines Akkreditierungsverfahrens für Bachelor-/Bakkalaureus und Master-/Magistersstudiengänge. Kultusministerkonferenz, 3. Dezember 1998. 7. Maassen T Oliver. Die Bologna-Revolution. Auswirkungen der Hochschulreform in Deutschland. / Verlag - Bankakad.-Verl., Frankfurt am Main, 2004. - 232 S. 8. Shaping the future. Message from the Salamanca Convention of European Higher Education Institutions. Salamanca, 2001 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://bologna.mgimo.ru/fileserver/File/declarations/2001_Salamanca-message_eng.pdf. 9. The Bologna declaration. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf. 10. Wex, Peter. Bachelor und Master. Die Grundlagen des neuen Studiensystems in Deutschland. Berlin 2005. - 448 S. 11. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.akkreditierungsrat.de/index.php?id=5&L=>

Надійшла до редколегії 28.04.09

В. Василенко, асп.

СПІВРОБІТНИЦТВО ЮНЕСКО ТА ДЕРЖАВ СНД В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

На основі аналізу Конвенцій ЮНЕСКО та матеріалів її конференцій досліджено співробітництво ЮНЕСКО та держав СНД в галузі освіти.

Analyzing the conventions UNESCO and materials of its conferences, the author studies the relations between CIS and UNESCO in field of education.

Важливим аспектом співпраці країн СНД з ЮНЕСКО є діяльність в галузі освіти. Адже освіта – це основа життя кожної нації, ключ до майбутнього, можливість вирішити найскладніші проблеми людства. Для країн пострадянського простору це є особливо актуальним. Молоді незалежні країни (країни СНД) намагаються вирішити свої освітні проблеми, спираючись, в тому числі, на досвід ЮНЕСКО в цій галузі. Проблемою діяльності ЮНЕСКО в області освіти займаються такі науковці, як А. Грушова [7], Н. Бернет [1], Л. Пуховська [13]. Дослідниця А. Грушова, в контексті вивчення захисту прав дітей, звертає свою увагу на значення Конвенції про боротьбу з дискримінацією в сфері освіти, подаючи цінний фактологічний матеріал щодо документу. Однак, варто зазначити, що вона зупинилася

лише на одній країні СНД – Україні, а інших держав пострадянського простору вона не торкається. О. Костенко [11] також проаналізувала взаємовідносини України та ЮНЕСКО, подаючи важливу інформацію про діяльність однієї з країн СНД в ЮНЕСКО. На наш погляд, важливим для оцінки програми "Освіта для всіх" (ОДВ) є стаття заступника генерального директора ЮНЕСКО з освіти Н. Бернета, так як ми бачимо критичну точку зору щодо даного проекту. Важливі статистичні дані щодо стану освіти в колишніх країнах СРСР надає доктор педагогічних наук Л. Пуховська. Отже, проблема діяльності країн СНД в ЮНЕСКО в галузі освіти є актуальною. Тому авторка пропонуваної статті вважає за необхідне дослідити з історичної точки зору співпрацю держав пострадянського просто-

ру і ЮНЕСКО в галузі освіти. Відповідно до цього поставлені наступні завдання: на основі аналізу конвенцій, матеріалів конференцій проаналізувати основні напрямки діяльності країн СНД в ЮНЕСКО в галузі освіти; висвітлити головні досягнення роботи Бюро ЮНЕСКО в Москві щодо прогресу в освітньому житті держав пострадянського простору; показати важливість подальшої співпраці країн СНД та ЮНЕСКО в галузі освіти.

Освіта є однією з провідних сфер діяльності ЮНЕСКО. Зокрема, про це свідчить ряд документів, прийнятих Організацією: Конвенція про боротьбу з дискримінацією в області освіти (1960 р.), Рекомендація про розвиток освіти дорослих (1976 р.), Конвенція про технічну і професійну освіту (1989 р.), Саламанська декларація і Рамки дій осіб з особливими потребами (1994 р.) та інші. Варто одразу зазначити, що важливою подією в даній сфері було прийняття Дакарських рамок дій "Освіта для всіх" (ОДВ) в 2000 р., які включали в себе розширення і вдосконалення комплексних заходів з виховання дітей молодшого віку, доступ до безкоштовної освіти всіх дітей, особливо дівчаток, рівноправний доступ молоді і дорослим до освітніх програм та інші. Дана програма, на думку авторки, є важливим аспектом діяльності ЮНЕСКО в галузі освіти, адже вона включила в себе актуальні проблеми сучасності в області освіти. Заступник Генерального директора ЮНЕСКО з питань освіти (з 2007 р.) Ніколас Бернет критично відноситься до цілей програми "ОДВ", говорячи, що: "... вони не приділяють достатньої уваги питанням рівності і соціальної справедливості... в цілях ОДВ не виділяється спеціально тема змісту освіти... цілі ОДВ зовсім не враховують адаптації до суспільства..." [1, с. 113 – 114]. На нашу думку, кожен має право на свій погляд, а будь-який проект потрібно вдосконалювати. Та все ж таки країни СНД активно підтримують програму "ОДВ" та співпрацюють з ЮНЕСКО в галузі освіти.

Авторка пропонованої статті вважає за необхідне порівняти показники в області освіти країн СНД в 1985 р. (коли вони входили до складу Радянського Союзу) та 1995 р. (в статусі незалежних держав), щоб прослідкувати рівень освіти в житті держави. Зокрема, дошкільна освіта – загальна чисельність чоловік і жінок – 16,3 млн. ч. (1985 р.) і 13,3 млн. ч. (1995 р.); перша ступінь освіти – 29,8 млн. ч. (1985 р.) і 28,9 млн. ч. (1995 р.); середня освіта – 36,0 млн. ч. (1985 р.) і 40,7 млн. ч. (1995 р.); вища освіта – 10,9 млн. ч. (1985 р.) і 10,8 млн. ч. (1995 р.) [6, с.109 – 110]. Як бачимо, загалом рівень освіти впав. Це пов'язане з тяжким перехідним періодом країн СНД, коли фінансова, економічна, політична кризи відобразилися й на освітньому житті держав. Вдалося лише покращити показники середньої освіти. А кількістю викладачів в цей час зросла з 6232 тис. чол. (1985 р.) до 7361 тис. чол. (1995 р.). Варто також відзначити, що за даними ЮНЕСКО, в країнах Східної, Центральної Європи і колишнього СРСР нараховується близько 10% загальної кількості учнів початкової школи у світі, проте в них працює 16% загальноосвітньої кількості вчителів; у середній школі ці цифри становлять 20 і 28%; у вузах – 26 і 29% [13; 68]. Тобто на порозі XXI століття країни СНД мали безліч питань в освітній сфері. Нажаль, сьогодні ці проблеми ще не є вирішеними. На думку авторки, саме діяльність ЮНЕСКО спільно з державами СНД може принести для останніх бажані результати.

Варто звернути увагу на Конвенцію про боротьбу з дискримінацією, яка була прийнята в 1962 році. В ній під даним терміном значиться: "закриття для будь-якої особи або групи лиць доступу до освіти будь-якого ступеня чи типу; обмеження освіти для будь-якого лиця або групи лиць нижчим рівнем освіти; створення або

збереження окремих систем освіти або учбових закладів..." [8]. На нашу думку, її роль є надзвичайно важливою в сучасному світі, коли йде боротьба за рівноправність в області освіти для будь-якої людини, незалежно від її матеріального положення, кольору шкіри, мови, релігії і т.д.

За даними Бюро ЮНЕСКО в Москві можна прослідкувати, як країни СНД співпрацюють з ЮНЕСКО в галузі освіти. Як вже зазначалося, держави пострадянського простору прийняли програму "Освіта для всіх" і активно діють в напрямку її реалізації. В 1998 – 1999 рр. були проведені конференції: "Розвиток російського і міжнародного законодавства в області освіти", "Освіта в інтересах сталого розвитку", "Проблеми професійно-технічної освіти на сучасному етапі" та інші. Країни СНД прийняли участь в Міжнародній конференції "Проблеми безперервної професійно-технічної освіти в період переходу держав до сталого розвитку" [16, с. 17]. Варто зазначити, що Конвенція про технічну і професійну освіту є важливим аспектом в діяльності ЮНЕСКО в освітній сфері. В статті 1 документу зазначається: "...технічна і професійна освіта" охоплює всі форми і рівні процесу освіти, включаючи, в доповненні до загальних знань, вивчення техніки і дисципліни, що до неї відносяться, набуття практичних навиків, "ноу-хау", формування відносин і розуміння питань, що відносяться до професії в різних секторах економічного і соціального життя..." [9]. Дійсно, дана Конвенція заслуговує на особливу увагу, адже в наш час професійна і технічна освіта – є однією важливих аспектів в освітньому просторі.

В 2000–2001 рр. одним з нових напрямків діяльності ЮНЕСКО в Росії стала програма інтегрованої освіти дітей з особливими потребами. Була організована Міжнародна науково-практична конференція з проблем інтегрованої освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я, в результаті якої був виданий збірник матеріалів "Актуальні проблеми інтегрованого навчання". Важливим етапом стала в березні 2001 р. Консультативна зустріч експертів країн СНД і Балтії, де обговорювалися проблеми реформування системи соціальної освіти. Бюро ЮНЕСКО в Москві в співробітництві з німецькою Асоціацією "Розвиток через ігри" провело в Москві семінар для педагогів і спеціалістів, що працюють з дітьми з особливими потребами [2, с. 15]. Тобто, за даний період країни СНД продовжували активну діяльність в області підтримки процесу реформування і розвитку системи освіти.

Основним напрямком діяльності Бюро ЮНЕСКО в Москві в 2002 – 2003 рр. являється підтримка процесу реформування і розвитку системи освіти в країнах СНД. Співробітники Бюро брали участь в підготовці і проведенні більше 40 конференцій, семінарів, круглих столів з проблем освіти в пострадянських державах. За останні два роки при підтримці Бюро були організовані 14 семінарів підвищення кваліфікації для педагогів загальноосвітніх шкіл, вищих учбових закладів, співробітників відділів освіти об'єктів всесвітньої спадщини і біосферних заповідників, а також управлінських кадрів та інших спеціалістів даної сфери. Протягом двох років проходили консультації з представниками міністерств освіти країн СНД і Прибалтики, в ході яких обговорювалися пріоритети цих держав в сфері освіти. В центрі уваги Бюро залишалася проблема створення Національних планів дій щодо "Освіти для всіх". Важливим етапом стало проведення в Тбілісі субрегіонального семінару "Якість освіти для всіх. Підготовка педагогів і реформування учбових програм в країнах Південного Кавказу: від планів до дій". Захід був організований спільно з Бюро ЮНЕСКО з освіти (Женева), міністерствами освіти Азербайджану, Вірменії і Грузії. [3, с. 5]. Також увага була приділена про-

блемам інтегрованої освіти осіб з особливими потребами. За підсумком 2002–2003 років випливає, що країни пострадянського простору все більше уваги починають приділяти програмі "Освіта для всіх". На думку авторки, це закономірно, адже з кожним роком відбувається прогрес в розвитку співробітництва держав СНД і ЮНЕСКО, а для останньої даний проект є одним з найголовніших у вирішенні проблем освіти сучасності.

В 2004–2005 рр. найбільш важливою подією було Спільне засідання представників ЮНЕСКО і Міністрів освіти країн СНД, на якому була прийнята резолюція, що визначала основні напрямки співробітництва ЮНЕСКО і держав пострадянського простору в області освіти. Зазначимо, що за 5 років з прийняття програми "Освіта для всіх" в країнах СНД був досягнутий значний прогрес в області освіти. Бюро ЮНЕСКО в Москві почало реалізовувати в Республіці Молдова проект "Підвищення якості і доступності системи дошкільної освіти в сільських регіонах". В результаті відбулася модернізація дошкільних освітніх закладів та їхнє матеріальне і технічне оснащення. На підтримку Саламанських рамок дій (документ щодо освіти осіб з особливими потребами) Бюро приступило до реалізації програм підтримки країн СНД по відношенню до дітей з такими проблемами (інклюзивна освіта). На нашу думку, слід звернути увагу на дані рамки дій, так як вони є надзвичайно важливим в розвитку освіти. Основний принцип інклюзивної школи заключається в тому, що всі діти повинні вчитися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не дивлячись ні на які труднощі чи відмінності, що існують між ними [15]. Дійсно, це є важливим, адже документ закликає будувати суспільство, яке буде забезпечувати освіту для кожної дитини. Те, що країни СНД використовують ці рамки дій в своїй національній діяльності, є важливим етапом формування їхньої освітньої політики.

Також варто зазначити, що в 2005 році був даний офіційний старт проголошеному ООН періоду з 2005 по 2014 рр., цілі якого – створення більш сталого суспільства та інтеграція сталого розвитку в систему освіти на всіх її рівнях. В квітні 2005 року було оголошено про початок в країнах СНД Десятиріччя ООН з освіти для сталого розвитку і організовано міжнародний форум "Освіта для сталого розвитку: на шляху до суспільства знань". Учасники з Вірменії, Білорусії, Казахстану, Росії, Таджикистану та України прийняли участь в засіданнях секцій з таких аспектів освіти, як професійна освіта, Болонський процес, вища школа, дистанційна освіта, екологічна освіта. Паралельно відбулися спільні засідання представників ЮНЕСКО і міністрів освіти СНД, Х конференція Міністрів освіти країн СНД і XVII засідання Ради по співробітництву в області освіти держав-учасниць СНД. [4]. На завершення була прийнята резолюція, в якій зазначалося, що учасники Спільного засідання "... рекомендують...: розвивати практику взаємодії інститутів ЮНЕСКО і держав учасників СНД...; висловлюються на підтримку проведення на регулярній основі під егідою ЮНЕСКО конференцій і заходів країн СНД, аналогічних Міжнародному форуму "Освіта для сталого розвитку: на шляху до суспільства знань"; підтримують прохання Міжнародного форуму "Освіта для сталого розвитку: на шляху до суспільства знань" до Виконавчої ради врахувати рекомендації форуму, а також програмні пріоритети" [10]. На нашу думку, цей форум мав велике значення, адже він став основою для обговорення стратегії розвитку освіти на всьому просторі СНД, поштовхом для створення нових програм та проектів, стимулом для розвитку вищої освіти, а також важливою подією в діяльності країн МНД в ЮНЕСКО в галузі освіти.

В 2006–2007 рр. "Освіта для всіх" залишалася ключовим напрямком діяльності Сектора освіти Бюро ЮНЕСКО в Москві. Зокрема, Бюро підтримувало розвиток національної політики і програм в рамках "ОДВ" в країнах СНД. Щодо пострадянських країн ЮНЕСКО сприяє проведенню політики реформування системи освіти на національному, реалізації планів по забезпеченню доступу і покращенню якості ОДВ. В основі освіти для дітей з особливими потребами, як вже зазначалося, знаходиться право людини на отримання освіти. Країни СНД намагаються побудувати демократичне суспільство, та все ж таки проблема отримання якісної освіти дітям з обмеженими можливостями є невирішеною. Тому Бюро ЮНЕСКО прагнуло надати підтримку країнам пострадянського простору щодо вирішення цього питання. В лютому 2006 року в Москві відбувся семінар "Впровадження сучасних психолого-педагогічних технологій в роботу інтегративних освітніх закладів", а в Баку був створений проект "Діти з обмеженими можливостями: вдосконалення підходів, практики і політики". Це сприяло просуванню інклюзивної освіти в країнах СНД – допомоги дітям з обмеженими можливостями та робота х їхніми батьками. В жовтні 2006 року в Мінську пройшла науково-практична конференція "Громадянська освіта і патріотизм: пріоритети, проблеми і перспективи діяльності асоційованих шкіл ЮНЕСКО Республіки Білорусія". Представники шкіл ЮНЕСКО Білорусії і Росії обговорили свій внесок в підвищення рівня ідеологічної і громадянської освіти молодого покоління [5]. В результаті, було зроблено внесок в розвиток виховання молодого покоління, освіти для дітей з обмеженими можливостями, отже проблема прав людини в області освіти займає чільне місце в співпраці країн СНД та ЮНЕСКО.

Беручи до уваги масштаби і швидкість змін, суспільство все більше базується на знаннях і, як наслідок, вища освіта і наукові дослідження виступають сьогодні в якості невід'ємних складових культурного, соціального економічного і екологічно безпечного розвитку особистості. "Основними областями діяльності ЮНЕСКО ... було розвиток вищої освіти і сприяння науковим дослідженням на основі міжнародного співробітництва" [14, с.43]. В Україні питання розвитку вищої освіти також є актуальним. Потрібно зазначити, що 5–6 грудня 2002 року в Києві відбулася Міжнародна конференція "Університети – Міжнародні відносини – ЮНЕСКО", на якій Бюро ЮНЕСКО в Москві продовжувало надавати підтримку реформам вищої освіти в країнах СНД. За підсумками конференції було відмічено, що: "Відповідно до стратегії ЮНЕСКО освіта ХХІ століття повинна розглядатися як суспільне надбання" [12, с. 271]. Підводячи підсумки останнього дворіччя, ми можемо відмітити, що в галузі освіти основна діяльність була направлена на підтримку зусиль з розширення доступності освіти, що повністю відповідає Цілям розвитку тисячоліття ООН. В країнах СНД протягом двох років велика увага приділялася просуванню освіти для осіб з обмеженими можливостями, підвищенню якості освіти, просуванню громадянської і екологічної освіти.

Порівнявши роботу Бюро ЮНЕСКО в Москві щодо співробітництва країн СНД з ЮНЕСКО в галузі освіти, ми приходимо до висновку, що програма "Освіта для всіх" продовжувала залишатися основним напрямком діяльності держав пострадянського простору в цій області. Такі питання, як інклюзивна освіта (право дітей з особливими потребами на якісну освіту), професійно-технічна освіта, вища освіта та інше, вирішувалися країнами СНД. З кожним роком відбувається розвиток освітніх програм, проведення конференцій з нових, більш актуальних питань, вдосконаленн набутого досвіду. Але проблеми за-

лишаються – безкоштовна освіта, боротьба з дискримінацією. Та все ж таки держави пострадянського простору стоять на шляху вирішення цих питань і створення справедливого суспільства. На погляд авторки, країни СНД повинні продовжувати співпрацювати з ЮНЕСКО в галузі освіти, проводячи нові конференції, вдосконалюючи своє законодавство для майбутніх поколінь.

1. Бернет Н. ЮНЕСКО и образование: какими они должны быть? / Н. Бернет // Высшее образование в России: научно-педагогический журнал Министерства образования и науки РФ / Министерство образования и науки РФ. – 2008. – № 11. – с. 110-119. 2. Бюро ЮНЕСКО в Москве: Доклад о деятельности 2000 – 2001. – М., 2001. – 87с. 3. Бюро ЮНЕСКО в Москве по Азербайджану, Армении, Беларуси, Грузии, Республике Молдова и Российской Федерации: Доклад о деятельности 2002 – 2003. – М., 2003. – 33 с. 4. Бюро ЮНЕСКО в Москве по Азербайджану, Армении, Беларуси, Грузии, Республике Молдова и Российской Федерации: Доклад о деятельности 2004 – 2005. – М., 2005. – 41с. – Режим доступу до документа: http://www.unesco.ru/files/publ/rf_book.pdf – Офіційний сайт Бюро ЮНЕСКО в Москві. 5. Бюро ЮНЕСКО в Москве по Азербайджану, Армении, Беларуси, Грузии, Республике Молдова и Российской Федерации: Доклад о деятельности 2006 – 2007. – М., 2007. – 108с. – Режим доступу до документа: http://www.unesco.ru/files/docs/common/2007/publications/office_report_2006_2007.pdf – Офіційний сайт Бюро ЮНЕСКО в Москві. 6. Всемирный доклад по образованию, 1998 г.: Учителя, педагогическая деятельность и новые технологии / ЮНЕСКО. – Париж: ЮНЕСКО, 1998. – 175с. 7. Грушова А. Т. Співпраця України з ЮНЕСКО та ЮНЕСКО в галузі захисту прав дитини / А. Т. Грушова //

Научный вестник Дипломатической Академии Наук. – Вип. 10. Зовнішня політика і дипломатія: погляд із XXI століття. Част. I. 2004. – с. 226–236. 8. Конвенция о борьбе с дискриминацией в области образования. – Режим доступу до документа: <http://www.unesco.ru/rus/pages/Admin/01122004193118.php> – Офіційний сайт Бюро ЮНЕСКО в Москві. 9. Конвенция о техническом и профессиональном образовании. – Режим доступу до документа: <http://www.unesco.ru/docs/tech-ed.pdf> – Офіційний сайт Бюро ЮНЕСКО в Москві. 10. Конференция X: Резолюция совместного заседания министров образования государств-участников СНГ и представителей ЮНЕСКО "Перспективы развития взаимодействия министерств образования государств-участников СНГ и ЮНЕСКО в области образования". – Режим доступу до документа: <http://www.cis.unibel.by/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=427&mode=thread&order=0&thold=0> – Офіційний сайт Співдружності Незалежних Держав. 11. Костенко О. З місією інтелектуально співробітництва / О. Костенко // Політика і час. – 1994. – № 12. – с. 58 – 63. 12. Підсумковий документ Міжнародної конференції "Університети – Міжнародні відносини – ЮНЕСКО" під егідою ЮНЕСКО // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 37. Част. 1. – 2002 – с. 271 – 274. 13. Пуховська, Л.П. Проблеми інтеграції педагогічної освіти України в загальноєвропейський освітній простір // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 1999. – № 3. – с. 67-71. 14. Реформа и развитие высшего образования: Програмный документ / ЮНЕСКО. – Париж: ЮНЕСКО, 1995. – 49 с. 15. Саламанская декларация и рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями. – Режим доступу до документа: <http://www.unesco.ru/docs/salamanka.pdf> – Офіційний сайт Бюро ЮНЕСКО в Москві. 16. ЮНЕСКО в Российской Федерации: Отчет о работе Московского Бюро ЮНЕСКО 1998 – 1999. – М., 1999. – 57с.

Надійшла до редколегії 28.04.09

І. Даченко, асп.

ІНСТИТУТ ПРИВАТ-ДОЦЕНТІВ ТА ПІДГОТОВКА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Статтю присвячено проблемі підготовки викладачів для вищої школи Російської імперії. Особлива увага приділяється характеристиці інституту приват-доцентів та основних умов його розвитку у російському університеті.

The article is devoted to the problem of the teachers' training for Russian empire's universities. In the article is pointed out the description of the private-docents' institute and the main conditions of its development in Russian university.

Протягом усього ХІХ ст. розвиток російських університетів відбувався паралельно із постійним пошуком можливих теоретично-організаційних основ підготовки викладачів для навчальних закладів країни. Проблема підготовки молодих науковців з кожним роком загострювалася, підтвердженням чого є збільшення кількості відкритих кафедр, які протягом довгого часу залишалися вакантними. Наприклад, на 1870 р. у 6 російських університетах (Московському (1755 р.), Дерптському (1802 р.), Казанському (1804 р.), Харківському (1804 р.), Санкт-Петербурзькому (1819 р.), Київському (1834 р.)) нараховувалося 222 незаміщені викладацькі посади, а у нововідкритих (Новоросійському (1865 р.) та Варшавському (1869 р.)) – 129 [8, с. 2]. Підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів завжди відносилася до актуальних питань академічного життя університетів. Одним із можливих шляхів вирішення постійної проблеми дефіциту професорів в університетах Російської імперії є запропонована у 1862 р. програма щодо відновлення інституту приват-доцентів.

Дореволюційна (П. Ферлюдін [28], Ю. Кулаковский [12], П. Мілюков [15; 16], С. Рождественський [22], В. Мякотін [17],) та радянська (А. Сінецький [23], К. Галкін [4], Г. Щетинина [45], Є. Соболева [24]) історіографія представлена працями переважно описово-загальнюючого характеру, автори яких, досліджуючи проблему історії вищої освіти Російської імперії, побіжно згадують про інститут приват-доцентства та умови його існування у російському університеті. Сучасна російська історіографія представлена роботами А. Іванова [6; 7], А. Авруса [2], колективно працюю співробітників Науково-дослідного інституту вищої освіти "Высшее образование в России: Очерк истории до 1917 г." [3], самостійним дослідженням Г. Перковської

[19] й вирізняється підвищеною цікавістю до питання підготовки науково-педагогічних кадрів у російському університеті. Із числа українських дослідників варто виокремити праці Т. Попової [20; 21], увага якої зосереджується переважно на аналізі розвитку інституту приват-доцентів у Новоросійському університеті. Проте, охарактеризована історіографія не дозволяє комплексно реконструювати механізм підготовки молодих науковців в інституті приват-доцентів та визначити основні умови його розвитку в середовищі університетської освіти. Відповідно, мета роботи полягає у висвітленні наступних питань: по-перше, характеристика інституту приват-доцентів як одного із можливих шляхів вирішення проблеми поповнення професорсько-викладацького корпусу; по-друге, оцінка основних умов розвитку приват-доцентства у російському середовищі вищої освіти; по-третє, аналіз відмінностей правового становища приват-доцента та доцента у російському університеті.

Вперше інститут приват-доцентства (доцентства), за зразком німецьких університетів, введений Статутом 1842 р. в Університеті Св. Володимира як розсадник ад'юнктів й професорів [13, с. 68]. Наступного року це право отримали й інші російські університети (Московський, Казанський, Харківський та Санкт-Петербурзький) [13, с. 88], а Дерптський – ще у 1803 р. (§91) [27, стб. 145], а від 1839 р. мав штатного доцента із заробітною платнею у розмірі 1200 крб. та правами, що порівнюються до положення штатного ад'юнкта.

Потрібно підкреслити, що перенесена практика західноєвропейської освіти у російське наукове середовище не принесла очікуваних результатів. Тобто, юридично звання приват-доцента в системі вищої освіти Російської імперії існувало у перш. пол. ХІХ ст., однак, насправді ця